

Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи є відносно новим явищем для правової системи України, що й обумовлює «загальність» у регулюванні суспільних відносин щодо його укладення, виконання та припинення. Крім того, на сьогодні питання договору охо-

рони життя та здоров'я фізичної особи лише починає досліджуватися вченими юристами, а тому його подальше наукове розроблення й удосконалення відповідних нормативних положень повністю залежить від спільних зусиль науковців.

Список використаної літератури

1. Про охоронну діяльність : закон України від 22 берез 2012 р. № 4616-VI // Голос України. – 2012. – № 70.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
3. Озернюк Г. В. Система цивільно-правових договорів за законодавством України і зарубіжних країн / Г. В. Озернюк // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2010. – № 1. – С. 91–95.
4. Гаврилов Э. Деление гражданских договоров на консенсуальные и реальные / Э. Гаврилов // Хозяйство и право. – 2009. – № 7. – С. 34–40.
5. Тімушич І. Поняття ризикового договору в цивільному праві / І. Тімушич // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 2. – С. 65–66.
6. Брагинский М. Непоименованные (безымянные) и смешанные договоры / М. Брагинский // Хозяйство и право. – 2007. – № 9. – С. 36–49.
7. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 30. – Ст. 463.
8. Васильєва В. А. Посередницькі послуги в системі цивільно-правових договорів / В. А. Васильєва // Держава і право. – Вип. 32. – 2006. – С. 256–262.
9. Ющик О. І. Неправомірність виправданого ризику при створенні загрози для життя людей, екологічної катастрофи та інших надзвичайних подій / О. І. Ющик // Держава і право. – Вип. 28. – 2005. – С. 309–314.

Надійшла до редакції 14.06.2012

БЕЗДЕТКО Д. В. ПОНЯТИЕ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРА ОХРАНЫ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА

Исследован договор охраны жизни и здоровья физического лица. Данна характеристика договора, установлены его особенности, приведено понятие договора охраны жизни и здоровья.

BEZDETKO D. THE NOTION AND GENERAL DESCRIPTION OF THE CONTRACT OF GUARDING OF LIFE AND HEALTH OF THE PERSON

The contract of guarding of life and health of the person is researched. The description of the contract is made, its features are found out, the definition of the contract of guarding of life and health of the person is given.

УДК 347.155

Н. А. Д'ЯЧКОВА,

кандидат юридических наук,
доцент кафедры охраны интеллектуальной собственности, цивильного права и процессу
факультету подготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання
Харківського національного університету внутрішніх справ,

Є. С. КУГОТ,

курсант
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕМАНСИПАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА ЦІВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розглянуто проблему надання повної цивільної діездатності неповнолітнім особам (емансипації). Висвітлено питання, пов'язані з порядком здійснення емансидації неповнолітніх та її наслідками у цивільному та сімейному праві України. Проаналізовано проблеми, які виникають при наданні повної цивільної діездатності у судовому порядку.

Однією з новел цивільного законодавства України є інститут надання повної цивільної

діездатності неповнолітнім особам (емансипації), передбачений ст. 35 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України. Сутність емансидації полягає в тому, що фізичні особі, яка досягла

16-ти років і працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, може бути надана повна цивільна дієздатність.

Підгрунтам виникнення такого нового для України явища стала як необхідність правово-го регулювання існуючих відносин, зумовлених новим економічним укладом нашої країни та стрімким розвитком підприємництва, так і біосоціальна природа людини – швидка акселерація підлітків тощо. Вимушене безробіття мільйонів дорослих спонукало їхніх дітей шукати певне джерело доходу. Платність позашкільної освіти, недоступність для багатьох безкоштовної вищої освіти також сприяє ранньому соціальному зростанню підлітків, які прагнуть власною працею придбати економічну свободу.

У юридичній літературі питанням участі неповнолітніх у цивільних правовідносинах завдана приділялася значна увага. У різні часи окремі аспекти розглядали у своїх дослідженнях Є. П. Андреєв, Б. С. Антимонов, С. М. Белова, В. В. Блажеєв, С. М. Братусь, С. В. Букшина, В. В. Бутнєв, Я. Р. Веберс, В. П. Грибанов, Н. М. Єршова, М. П. Журавльов, І. А. Зенін, Л. Г. Кузнецова, О. М. Нечаєва, А. Г. Потюков, З. В. Ромовська, О. А. Чефранова, Ж. Л. Чорна, Я. М. Шевченко та інші науковці. Деякі аспекти емансидації окремо досліджувалися у вітчизняній правовій науці [1–5], проте в цілому інститут емансидації в Україні залишається майже не дослідженім.

Саме актуальність указаної проблематики та відсутність на сьогодні достатньо розробленої науково-теоретичної бази, а також гостра необхідність у розробленні ефективного механізму отримання неповнолітнім повної цивільної дієздатності обумовлюють написання даної статті.

Оголошення неповнолітньої особи повністю дієздатною істотно змінює її правовий статус. З цього часу вона може самостійно вчиняти будь-які правочини, і згода її батьків (усиновлювачів, піклувальників тощо) не має правового значення. У разі емансидації неповнолітній переходить із категорії громадян, що володіють частковою цивільною дієздатністю, до категорії суб'єктів повністю дієздатних, і тому в цивільно-правових відносинах він прирівнюється до повнолітніх громадян, зберігаючи при цьому свій фактичний соціальний статус [6, с. 13]. Емансилювана особа не може набувати лише тих суб'єктивних прав та обов'язків, для набуття яких законом встанов-

лений віковий ценз, наприклад здатність бути набувачем за договором довічного утримання (ч. 2 ст. 746 ЦК України) тощо.

При прийнятті рішення про емансидацію уповноважений орган повинен керуватися багатьма чинниками. Перший із них є психосоціальним критерієм, за допомогою якого можна з'ясувати, чи дозволяє психічний розвиток дитини, рівень її життєвого досвіду брати участь у цивільному обороті без допомоги батьків; виявити мотиви подання такої заяви; встановити, чи є волевиявлення підлітка вільним та усвідомленим, адже може виникнути наприклад, ситуація, коли роботодавець неповнолітнього має на меті за рахунок легітимації останнього як підприємця приховати існуючі між ними трудові відносини.

Другим чинником, який слід враховувати під час прийняття рішення про емансидацію неповнолітніх, є матеріальний (майновий) критерій. Згідно зі ст. 1180 ЦК України шкода, завдана неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності, відшкодовується даною особою самостійно на загальних підставах. Тому, приймаючи рішення про емансидацію неповнолітніх (особливо тих, що бажають займатися підприємницькою діяльністю), слід з'ясовувати і їх матеріальне становище, для того, щоб гарантувати інтереси майбутніх кредиторів емансилюваного.

При введенні емансидації в українське законодавство, як і при запровадженні більшості правових новел, у чинному законодавстві виникла низка суперечностей.

По-перше, проголошення неповнолітнього повністю дієздатним у цивільно-правових відносинах викликає низку питань щодо його сімейно-правового статусу.

Емансидація неповнолітньої дитини може привести до погіршення інтересів її непрацездатних батьків, оскільки згідно із Сімейним кодексом (далі – СК) України піклуватися та підтримувати нужденних непрацездатних батьків зобов'язані лише повнолітні діти (ст. 202 СК України). Отже, неповнолітні емансилювані діти, які, наприклад, працюють за трудовим договором чи займаються підприємницькою діяльністю і відповідно отримують певні прибутки, на законних підставах можуть відмовитися від утримання своїх непрацездатних батьків. Для усунення подібних питань доцільним видається введення змін у сімейне законодавство і, зокрема, зобов'язання утримувати непрацездатних батьків, які потребують матеріальної допомоги, не лише повнолітніми, а й повністю дієздатними дітьми.

Водночас виникає й інше питання: а чи повинні батьки утримувати своїх емансипованих дітей? Вочевидь, за аналогією з дітьми, які набувають діездатності при укладенні шлюбу до повноліття, батьки зобов'язані утримувати своїх емансипованих дітей, навіть якщо вони мають достатній дохід. Якщо ж дохід дитини набагато перевищує доходи батьків і повністю забезпечує потреби дитини, батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати таку дитину (ст. 188 СК України). Виявляючи ж бажання достроково отримати повну діездатність, неповнолітня особа демонструє свою самостійність та незалежність, насамперед матеріальну. Тому логічним було б припустити, що при емансипації неповнолітні повинні втрачати право на одержання утримання від батьків [7, с. 252], але зобов'язані вносити певну частину свого прибутку до сімейного бюджету в разі спільного проживання з батьками. Батьки, у свою чергу, можуть відмовитися від такого внеску. Такі ситуації в американському праві називаються фактичною емансипацією [8, с. 46; 9, с. 144]. Чинне сімейне законодавство України прямо не зобов'язує емансипованих осіб, які проживають разом з батьками, брати на себе частину витрат щодо утримання майна, яке спільно використовується. У цьому питанні сімейне законодавство, вочевидь, також потребує удосконалення.

Ще одне питання, яке може виникнути, – це проблеми з можливим шлюбом емансипованих осіб: чи надає емансипація право укладати шлюб таким особам на рівні з особами, які досягли шлюбного віку? Оскільки реєстрація шлюбу не є підставою для емансипації, то, відповідно, причини, через які особі було надано повну діездатність, не повинні визнаватися поважними ані для «автоматичної» можливості неповнолітнього укласти шлюб, ані для суду, який прийматиме рішення для надання емансипованому права на шлюб. Винятком тут може бути лише емансипація неповнолітніх, які записані матір'ю або батьком дитини, хоча й такому випадку надання права на шлюб повинно відбуватися не автоматично, а за рішенням суду.

Таким чином, можна дійти висновку, що при емансипації неповнолітніх осіб їх цивільна діездатність не збігається із сімейною.

По-друге, певні проблеми виникають і щодо процесуального порядку надання повної цивільної діездатності неповнолітнім.

Процедура емансипації, результатом якої стають такі істотні зміни статусу підлітка, ініціюється лише за його прямим волевиявленням, яке фіксується в письмовій заяві неповнолітнього до компетентних органів.

Якщо особа працює за трудовим договором або записана матір'ю чи батьком дитини, рішення про її емансипацію (за наявності письмової згоди батьків (усиновлювача або піклувальника) приймається органом опіки та піклування, а у разі відсутності такої згоди – судом. Емансипація неповнолітніх, які бажають займатися підприємницькою діяльністю, відбувається при реєстрації їх як суб'єктів підприємницької діяльності.

Однією з основних умов при цьому є згода батьків (усиновлювачів) або піклувальників неповнолітнього. Така згода повинна надаватися обома батькам в письмовій формі. Звичайно, якщо один із батьків помер, позбавлений батьківських прав, обмежений у діездатності, визнаний безвісно відсутнім, недіездатним чи оголошений померлим, достатньо буде наявність згоди другого з батьків. Проте в будь-якому іншому випадку, наприклад коли другий із батьків живий і проживає окремо від дитини, його згода має бути отримана обов'язково. У разі відсутності згоди хоча б одного з батьків на емансипацію їхньої неповнолітньої дитини надання повної цивільної діездатності відбувається в судовому порядку.

Як бачимо, відсутність згоди батьків на емансипацію не є перешкодою для надання неповнолітньому повної цивільної діездатності. Встановлення подібної процедури запобігає можливості батькам зловживати своїми батьківськими правами.

Водночас слід зауважити, що наявність згоди батьків або осіб, що їх замінюють, на емансипацію неповнолітніх, які працюють за трудовим договором або записані матір'ю чи батьком дитини, не є безумовною підставою для надання діездатності. У кожному конкретному випадку орган опіки та піклування або суд приймають рішення, виходячи з конкретної ситуації, насамперед оцінюючи психосоціальні якості неповнолітнього. Наявність згоди батьків на емансипацію є безумовною підставою для емансипації лише тих осіб, які досягли 16-річного віку і бажають займатися підприємницькою діяльністю. Процедура емансипації таких осіб не передбачає можливості звернення до суду із заявою про надання повної цивільної діездатності у разі відсутності згоди батьків заявника (ч. 3 ст. 35 ЦК України). Запобігаючи зловживанню батьками своїми батьківськими правами, коли вони, наприклад, без поважних причин заперечуватимуть проти емансипації майбутнього підприємця, закон встановлює можливість у такому разі неповнолітньому звернутися за згодою на емансипацію

до органу опіки та піклування, і на підставі такої згоди особа може бути зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності та, відповідно, набути повної цивільної дієздатності.

Незважаючи на таку, на перший погляд, нескладну процедуру, виникає низка питань. Чи може звернутися у разі відмови органу опіки та піклування до суду не лише сам неповнолітній, а його батьки, чи навіть сам орган опіки та піклування, якщо один із батьків не згоден з емансипацією? Подібні пропозиції висловлювалися в юридичній літературі. Так, С. Д. Могилевський, ґрунтуючись, очевидно, на тому, що захист прав та законних інтересів дитини здійснюється її батьками (особами, що їх замінюють), органом опіки та піклування тощо, вважає, що в разі відсутності згоди одного з батьків на емансипацію дитини, звернутися до суду може не лише сам неповнолітній, а й другий із його батьків або орган опіки та піклування [10, с. 46].

Така позиція викликає в нас сумніви. Своєю заявою про емансипацію підліток, по суті, просить компетентний орган спростувати законодавчу презумпцію, за якою діти стають здатними до самостійного життя з повноліттям. Згідно з ч. 2 ст. 29 Цивільно-процесуального кодексу (далі – ЦПК) України неповнолітні особи віком від 14-ти до 18-ти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Якщо неповнолітня особа претендує на емансипацію, вона безумовно повинна довести свою «дорослість» шляхом здатності до самостійного захисту своїх прав, у тому числі й шляхом звернення до суду.

При аналізі судового порядку емансидації слід звернути увагу на певну неузгодженість

норм цивільного та цивільно-процесуального законодавства. Так, згідно зі ст. 242 ЦПК України заява про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності може бути подана лише у випадках, передбачених ЦК України, особою, яка досягла 16-ти років. Водночас, виходячи зі змісту ст. 35 ЦК України, повна цивільна дієздатність може бути надана і неповнолітній особі, тобто особі, яка досягла 14-річного віку, якщо вона записана матір'ю чи батьком дитини. Таким чином, правове становище неповнолітніх віком від 14-ти до 16-ти років залишається не визначенім.

Для вирішення подібного питання, очевидно, слід керуватися ст. 29 ЦПК України, за якою неповнолітні особи віком від 14-ти до 18-ти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Тому положення ст. 242 ЦПК України щодо мінімального 16-річного віку заявника слід застосовувати лише щодо неповнолітніх, які працюють за трудовим договором, а стосовно осіб, записаних матір'ю чи батьком дитини, слід керуватися загальною нормою ст. 29 ЦПК України.

Підбиваючи підсумки, наголосимо, що наведений вище перелік проблемних питань не є вичерпним. Слід констатувати наявність низки суттєвих проблем правового регулювання порядку емансидації чинним цивільним та цивільно-процесуальним законодавством України. Тільки вдосконалення правового регулювання емансидації дозволить створити надійний механізм захисту прав неповнолітніх, які бажають отримати цивільну дієздатність у повному обсязі.

Список використаної літератури

1. Ватрас В. А. Генеза поняття «суб'єкти сімейних правовідносин» / В. А. Ватрас // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1–2 (13–14). – С. 120–129.
2. Домбругова А. Повна цивільна дієздатність фізичних осіб: способи набуття / А. Домбругова // Юридичний вісник України. – 2004. – 13–19 берез. – № 11. – С. 11–16.
3. Кампо В. Правовий і фактичний статус суб'єктів підприємницької діяльності в контексті суспільно-політичної трансформації в Україні [Електронний ресурс] / В. Кампо. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea.php?pokazold=20040318&n=3&y=2004>.
4. Кондратьєва Л. Особливості підвідомчості справ, що виникають із сімейних правовідносин з участю неповнолітніх / Л. Кондратьєва // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8–12. – С. 16–19.
5. Романцева Т. В. Щодо питання емансидації неповнолітніх / Т. В. Романцева // Матеріали міжвузівської курсантської (студентської) наукової конференції (м. Донецьк, 5 квіт. 2002 р.) / гол. ред. Ю. Л. Титаренко. – Донецьк : ДЮС, 2002. – С. 23–24.
6. Букшина С. В. Эмансидація несовершеннолетних граждан по законодательству Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Букшина Светлана Владимировна. – Томск, 2003. – 24 с.
7. Черепахин Б. Б. Труды по гражданскому праву / Б. Б. Черепахин. – М. : Статут, 2001. – 479 с.
8. Пучинский В. К. Гражданский процесс США / В. К. Пучинский. – М. : Наука, 1979. – 190 с.
9. Ласк Г. Гражданское право США (право торгового оборота) / Г. Ласк. – М. : Иностр. лит., 1961. – 774 с.

10. Могилевский С. Д. Акционерные общества : учеб.-практ. пособие / С. Д. Могилевский. – 3-е изд. – М. : Дело, 2000. – 560 с.

Надійшла до редколегії 06.06.2012

ДЬЯЧКОВА Н. А., КУГОТ Е. С. ЭМАНСИПАЦИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Рассмотрена проблема предоставления полной гражданской дееспособности несовершеннолетним лицам (эмансипации). Освещены вопросы, связанные с порядком осуществления эмансипации несовершеннолетних и ее последствиями в гражданском и семейном праве Украины. Проанализированы проблемы, возникающие при предоставлении полной гражданской дееспособности в судебном порядке.

DIACHKOVA N., KUGOT Y. EMANCIPATION OF MINORS ACCORDING TO THE CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE

The problem of providing of full civil capacity to minors (emancipation) is reviewed. The issues associated with the order of the realization of the emancipation of minors and its consequences in civil and family law in Ukraine are discussed. The problems that arise in the providing of full civil capacity in a judicial order are analyzed.

УДК [34:65.012.8](477)

Д. В. КАРПЕНКО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА БАЗУ ДАНИХ

Розглянуто актуальні питання у сфері захисту суб'єктивного права на базу даних. Визначено форми і способи захисту суб'єктивного права на базу даних.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства бази даних стали одним із поширеніших об'єктів, що застосовуються в діяльності фізичних, юридичних осіб та державних органів. Оприлюднена база даних є доступною для багатьох суб'єктів, зокрема для користувачів Інтернету, цифрових бібліотек, тому права суб'єктів на даний об'єкт інтелектуальної власності потребує всеобщого захисту. Крім того, актуальність проблеми захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності підтверджується підвищеною увагою до неї з боку законодавця. Йдеться про низьку чинних нормативних актів, зокрема: указ Президента України від 27 квітня 2001 р. № 285/2001 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [1], постанову Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. № 1243-V «Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» [2], розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. № 321-р «Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелекту-

альної власності» [3] тощо, які потребують належної оцінки та пропозицій щодо подальшого вдосконалення. Крім того, з метою захисту суб'єктивних прав на базу даних з 1 березня 2003 р. Державна служба інтелектуальної власності почала ведення Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення. Указаний реєстр був розроблений та реалізований на виконання Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2002 р. № 247-р [4]. Усе це свідчить про необхідність розгляду питань, що виникають у сфері захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема баз даних, які потребують окремого дослідження в юридичній науці.

Мета даної статті – встановити форми захисту суб'єктивного права на базу даних та особливості судового захисту цього права на підставі дослідження законодавства та здобутків юридичної науки.

Захист суб'єктивних прав на базу даних розглядався у працях Н. В. Аляб'євої, Ю. М. Батурина, А. Б. Гельба, В. С. Дроб'язко, В. І. Жукова,